

ȘCOALA ROMÂNĂ DE LA ROMA ȘI APORTUL EI LA DEZVOLTAREA ȘTIINȚEI ROMÂNEȘTI*

GRIGORE IONESCU

Absorbită, după întemeierea ei, în anul 1866, și pînă în primii ani ai veacului al XX-lea, de cercetarea, dezvoltarea și întocmirea unor mari lucrări privind limba și istoria românilor, Academia Română, stăpînită și de gîndul afirmării științei românești peste hotare, n-a putut îndeplini acest deziderat decît în mod sporadic prin participarea unora din membrii săi la congrese internaționale și, mai ales, după 1900, prin prezentarea de către savanții români a unor lucrări proprii de specialitate în cadrul relațiilor științifice stabilite cu Academia de Științe de la Paris.

Primul pas și cel mai important pentru strîngerea și stabilirea unor legături permanente cu străinătatea a fost făcut în primii ani ai deceniului 3 al veacului al XX-lea, cînd, datorită strădaniei unor oameni de înaltă cultură, cum au fost Ion Bianu, Duiliu Zamfirescu, Vasile Pârvan și Nicolae Iorga, au luat ființă două institute academice românești, unul în Italia — Școala Română de la Roma, altul în Franța — Școala Română de la Fontenay-aux-Roses, lîngă Paris.

Vasile Pârvan și Nicolae Iorga, a căror faimă științifică trecuse de mult dincolo de hotarele țării, au fost aleși să conducă destinele celor două institute academice: Vasile Pârvan la Roma și Nicolae Iorga la Fontenay-aux-Roses.

În ceea ce privește Roma, în urma înțelegerii dintre guvernele Italiei și României, Guvernatorul Romei a oferit României pentru a-și clădi palatul său propriu un teren în fastuosul parc de lîngă Villa Borghese, la Valle Giulia, cu condiția ca localul ce urma să se clădească să fie folosit exclusiv ca instituție de cultură, destinație care, dacă între timp ar fi schimbată, Guvernatorul Romei își rezerva dreptul de a redeveni proprietar al terenului, inclusiv al palatului clădit.

Începîndu-și activitatea în 1922 cu patru membri, însoțiți de ilustrul lor director Vasile Pârvan, Școala Română de la Roma a fost adăpostită, pînă în 1931, într-un apartament din via Emilio del Cavaliere. Din 1931 însă a fost instalată în noul său palat construit în Valle Giulia după planurile academicianului arhitect Petre Antonescu. Pe frontispiciul acestui palat stau scrise cu litere de aur cuvintele: *Accademia di Romania*, încadrate de medalioanele cu chipurile în altorelief ale lui

Decebal și Traian, sculptate de Mac Constantinescu.

În 1922, în orașul care reprezenta prin excelență civilizația și cultura romană, concretizate în numeroasele sale monumente vechi de arhitectură, în tezaurul infinit de vestigii ale clasicismului antic, în bibliotecile, muzeele și arhivele sale de documente de tot felul, Școala Română de la Roma lua loc printre mai vechile institute academice ale altor țări ale lumii, care, așezate de mai multă vreme în cetatea Cezarilor, creaseră deja un mediu prielnic de colaborare internațională pentru cercetarea sistematică a trecutului antic în care își află originile mai toate culturile superioare din epoca modernă. Se găseau acolo: Școala Franceză, instalată de mai bine de două veacuri în Villa Medici, unde pensionarii cîștigători ai vestitului Prix de Rome se perfecționază în studiul arhitecturii vechi, al literaturii și artelor plastice; Școala Germană de arheologie și istorie, înființată în 1829; instituțiile similare ale Statelor Unite ale Americii, ale Spaniei, ale Angliei, Belgiei, Scandinaviei, Olandei, Ungariei, apoi, venite succesiv, ale tuturor țărilor de cultură afirmată, care și-au asigurat un loc în cetatea eternă, oferindu-le mijloace excepționale de instruire și de lucru. Prezența la Roma și participarea tinerilor noștri studioși la munca științifică ce se desfășura în întreaga Italie se impuneau, cerute fiind de nevoile țării, de orgoliul latin al nației noastre, precum și de interesul pentru tot ce ne amintește de legăturile noastre cu lumea romană.

În scurta sa dăinuire — din păcate, nici un sfert de veac** — activitatea desfășurată cu spor în scopul pentru care fusese creată, *Accademia di Romania a Roma*, Școala Română de la Roma cum este numită îndeobște de noi, a asigurat formarea definitivă într-un mediu de înaltă cultură romană a unui număr de 75 de savanți care au alimentat cu cadre de specialitate viața universitară românească precum și multe din institutele superioare de cercetări științifice ale Academiei noastre.

** Activitatea pentru care a fost creată la Roma « *Accademia di Romania* » s-a desfășurat din 1922 pînă în 1944 — deci 22 de ani și nu 70 cum se arată greșit în articolul *Accademia di Romania din Roma*, publicat în « *Academica* » nr. 12 din oct. 1991. De altfel personalitățile românești menționate în același articol și-au făcut studiile în cadrul Școlii Române de la Roma între anii 1922—1944. Pentru funcția pe care a îndeplinit-o Palatul Academiei din 1945 pînă în 1991, vezi mai departe.

Activitatea foștilor membri ai Școlii Române de la Roma, arheologi, istoricii filologi, arhitecți, pictori și sculptori, a căror trecere prin Italia a lăsat urme, cum sînt organizarea de expoziții și participarea la reuniuni științifice, acolo, apoi în țară, s-a manifestat prin ample lucrări arheologice, de istorie, de filologie clasică și de artă. A trece în revistă toate aceste lucrări, din care foarte multe au fost publicate în limba italiană în cele două monumentale publicații ale Școlii: *Ephemeris Dacoromana* (zece volume tipărite, ultimul apărut în 1945) și *Diplomatarium Italicum*, (a cărui publicare a început în 1925, patru volume tipărite, ultimul apărut în 1939), ar constitui o relatare care nu poate fi cuprinsă în cadrul acestei succinte comunicări. Ne vom mărgini deci să precizăm numai că întregul cuprins al acestor lucrări, care oglindește o mare varietate de preocupări: arheologie, istorie, epigrafie, istorie literară, critică de texte, istoria religiilor, istoria arhitecturii, istoria artei în general, constituie rodul unei harnice, migăloase și îndelungate activități care a comportat săptămîni întregi de lecturi în biblioteci, cercetări întinse de teren, relevee minuțioase de monumente vechi și medievale urmate de reconstituiri sau de întocmirea de proiecte de restaurare, verificări de izvoare istorice, în sfîrșit, o muncă asiduă, care cinstește știința și țara căreia îi aparțin cercetătorii.

Roadele atît de promițătoare obținute de foști membri ai Școlii Române de la Roma au constituit un punct principal de orientare în mersul culturii românești și o cheazășie pentru viitorul ce s-a voit bun al științei românești. Este cazul să precizăm că majoritatea foștilor membri ai Școlii Române de la Roma au devenit titulari de catedre universitare în București, Cluj, Cernăuți și Iași, iar 12, din care 4 sînt în viață, au fost onorați prin alegerea lor ca membri ai Academiei Române și ai altor Academii sau instituții de cultură din străinătate.

În iarna anului 1944 legația română de la Quirinale a părăsit Roma. Instituția noastră de cultură de acolo a rămas astfel fără nici un sprijin oficial. În aceste condiții ministrul Grigorcea, ambasador al României la Vatican, rămas în funcție, a întreprins demersurile necesare și Prea Sfîntul Părinte, Papa Pius XII, a binevoit să ia sub protecția sa morală Școala Română de la Roma.

Din păcate însă, instaurarea în țară a regimului totalitar a curmat brusc acti-

* Comunicare prezentată în 1991 în cadrul Sesiunii științifice organizate de Academia Română cu prilejul sărbătoririi a 125 de ani de la întemeiere.

vitătea atât de rodnică și necesară ce se desfășura sub îndrumarea Academiei Române la Roma. Monumentalul palat al Școlii Române a trecut în stăpânirea unei instituții care nu avea nici o legătură cu cultura. Prevalându-se însă de faptul că acest palat adăpostea o foarte bogată bibliotecă cunoscută în lumea romană și bine apreciată și frecventată de membrii instituțiilor academice străine de la Roma, rămase în funcțiune, noii locatari ai palatului s-au socotit moștenitorii de drept ai unui «Institut de Cultură». Astfel, Guvernatorul Romei, analizând faptul cu bunăvoință, a socotit că nu este cazul unei schimbări de destinație și n-a făcut uz de dreptul său de a redeveni proprietar al terenului și, implicit, și al Palatului Accademiei di Romania.

Între timp zestrea bibliotecii s-a risipit, iar Palatul a devenit un hotel pentru unii funcționari ai Ambasadei României și,

în special, pentru voiajorii români, unii privilegiați, alții fiind obligați să plătească costul cazării în valută.

Este, deci, dreptul și datoria Academiei Române, redevenită stăpână a instituției create de ea în 1922, ca acum, când nevoile spirituale ale României de azi cer impetuos

să se treacă la cultivarea intensă a științelor și la pregătirea tineretului chemat să asigure dezvoltarea sănătoasă și sigură a viitorului țării, să redea de urgență Școlii Române de la Roma funcția ei originală, pe care și-a îndeplinit-o cu cinste, onorînd deopotrivă știința și țara.

RESUMÉ

Fondée en 1922, par les soins de l'Académie Roumaine, l'Ecole Roumaine de Rome a trouvé sa place parmi les autres institutions académiques, installées déjà depuis longtemps dans la cité des Césars.

L'instauration du régime totalitaire dans notre pays a mis fin malheureusement à l'activité déployée sous le Conseil de l'Académie Roumaine de Rome et le monumental palais bâti d'après les plans conçus par l'académicien architecte Petre Antonescu est devenu la propriété d'une institution sans aucune liaison avec la culture.

L'académicien prof. dr. Grigore Ionescu, un des premiers membres de l'Académie Roumaine de Rome, déplore le fait que cette honorable institution continue, même aujourd'hui, à servir à d'autres fins que celles auxquelles la destinât jadis Vasile Pârvan.

Sans l'activité de la bibliothèque que fit autrefois sa renommée, dans l'absence des jeunes étudiants, l'Ecole Roumaine de Rome ne fait qu'attendre le moment où elle pourra reprendre son éclat, retrouver ses anciens fonctions.

L'auteur insiste que c'est le droit (et le devoir) de l'Académie Roumaine d'aider cette institution de reprendre sa place de jadis, parmi les institutions similaires créées à Rome par presque tous les états européens.

(Resumés traduits par Dana Vârlan)

DATE ISTORICE DESPRE SPITALUL PANTELIMON

(1735—1900)

COLETTE AXENTIE

„Spitalul Pantelimon, zidit de Grigore Ghica Vodă în anul 1735, a fost al doilea spital din București, primul fiind spitalul Mănăstirii Colțea (al cărui ctitor a fost spătarul Mihail Cantacuzino, prin anii 1695) pe locul biseriței din lemn a lui Radu Colțea Clucerul¹.

Grigore Ghica, fiul Doamnei Ruxandra și nepotul vestitului Alexandru Mavro-

cordat, și-a petrecut copilăria și o parte din tinerețe la Constantinopol; aproape cu totul grecizat, ajunsese dragoman la Înalta Poartă și era foarte cultivat. Vorbea mai multe limbi străine și cunoștea bine politica.

Se însură cu o grecoaică, Zoe Mano, fiica doctorului Mihail Mano, personaj foarte cu vază la Constantinopol, mare scherofilax al Patriarhiei. Zoe Mano, al cărei portret se mai păstra încă la Mănăstirea Pantelimon, era frumoasă, inteligentă și energică.

Grigore Ghica fu numit mai întâi Domn al Moldovei în 1727, apoi, în urma uneltirilor lui Constantin Mavrocordat, care vroia pentru el scaunul Moldovei, este mutat la București. După doi ani de domnie este numit din nou domn al Moldovei, unde rămâne timp de șase ani. Dar Constantin Mavrocordat obține iar să fie numit domn în locul lui Grigore Ghica, pe care îl exilează tocmai în insula Tenedos, unde acesta rămâne de-a lungul altor șase ani.

Între timp, doamna Zoe uneltea și ea de zor în antecamerele Seraiului, unde avea multe relații și multă influență; pînă la urmă, reușește să-l readucă pe neîndreptățitul ei soț pe scaunul Moldovei.

Dar și de data aceasta boierii uneltesc și Grigore Ghica, după un an, este din nou numit la București. Aici, împreună cu familia domnească, se instalează la Mănăstirea lui Mihail Vodă, palatul de la vechea Curte Domnească fiind complet dărăpănat². Iar la Pantelimon, ctitoria sa, își clădi domnul, în curtea mănăstirii, o casă,

de altfel foarte modestă'', scrie Gion în *Istoria Bucureștilor*.

«[...] dar ce viață trebuie că a fost acolo sub Grigore Ghica Vodă și Doamna sa Zoia», scria Gane în 1935, în *Trecute vieți de Doamne și Domnițe*.

«[...] cînd după terasa cu clădirile de piatră rămase încă întregi, se uitau acum îmbătrîniții soți cum se oglindesc turnurile bisericii în heleșteul din vale, cum li se joacă copiii și nepoții printre tufșurile grădinii, cum curge izvorul din fața chioșcului turcesc, în care o dată pe

² Vechea Curte Domnească care se întindea prin Șelari, Lipsani, Șerban-Vodă, pe un mare deal dispărut fără urme, a fost zidită, zice-se, de Mircea cel Bătrîn. Era o clădire mare și încăpătoare, dar complet dărăpănată, iar în urma cutremurului din 1738 a crăpat în mai multe părți. Deja de la începutul secolului, domnii țării nu mai locuiau în acest palat părăginit.

Iată cum au fost surprinse, în diverse lucrări, unele momente din istoria Curții Domnesti:

«Prin beciurile de jos și prin vechile odăi ale Seimenilor, prin pimnițe și chiar prin odăile de sus, se strîngeau toate lepădăturile Bucureștilor și toți grecoteii vîntură-lume aciolaseră aici și făcură din glorioasa clădire a vechilor domni un fel de adevărată «Cour des miracles». De atunci locuțiunea bucureșteană de «crai de Curte Veche» — ștregari și hoțomani care devenind primejdioși orașului fură risipiți și omorîți de un Agă turc, chemat de la Cotroceni într-ajutor de neguțatorii înspăimîntați de pun-gășiile și tilhăriile Crailor de Curte Veche»

Gion Ionescu (*Istoria Bucureștilor*)

«[...] mai tîrziu însă Curtea a fost probabil reparată căci acolo în odăile de sus au avut loc primele negocieri care aveau să ducă la pacea de la Kuciuc Kainargi.

«[...] În curtea Domnească cea vechiă s-a trălatuit muchelemena pînă la veletul 1773, luna Martie», scrie Enăchiță Văcărescu.

¹ Din cartea lui Gavril Arhiepiscop al Constantinopolului (18 oct. 1702): [...] mai întâi a clădit acest boier (Spătarul Cantacuzino) o sfințită și cinstită mănăstire pe muntele numit Bucegi aproape de rîul Prahova, pe care a numit-o Sinaia.

[...] și același boier a mai clădit o altă cinstită mănăstioară și biserică pe locul numit Colțea [...]

Iar în cartea lui Samuil Arhiepiscop al Alexandriei (15 iunie 1715): «[...] în domnesc oraș București, pe locul numit Colțea, cheltuind multă bogăție a ridicat Spătarul Cantacuzino multe și felurite clădiri tari și încăpătoare adică lăcașuri sfinte, spitale, case pentru hrana săracilor. [...] spitalele fiind două de fiecare parte a Paraclisului închinat «Sfinților Doctori fără de arginți»; într-unul din ele să fie spre căutare 12 bărbați, streini și săraci, iar în celălalt 12 femei sărace și bolnave [...]

Existau în București și alte spitale, dar mult mai mici și sărace: de pildă spitalul din Valea Florescilor (1750) nu se știe de cine clădit; spitalul de la Sf. Vineri fondat de biv vel Ban Năsturel (1765) care spital era sub forma unor chilii de lîngă Biserica Sf. Vineri; și spitalul din Sărindar, spital de nebuni — foarte vechi — dar nici de data aceasta nu se știe cine a fost ctitorul acestei case de nebuni (și nici dacă de la început a fost întemeiat în acest scop). Nebunii au fost apoi duși la Mănăstirea Malamocului, străveche mănăstire din Ilfov; de aci, poate, numele de Balamoc — balamuc. Apoi, mutați și de aici, nebunii și-au găsit «casă de odihnă» la Mănăstirea Mărcuța. (Ionescu — Gion).